

Wojciech Góralski

Charakter pastoralny Instrukcji Kongregacji Sakramentów Świętych "Immensae caritatis" z dnia 29 stycznia 1973 r.

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 17/1-2, 101-116

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WOJCIECH GÓRALSKI

**CHARAKTER PASTORALNY INSTRUKCJI KONGREGACJI
SAKRAMENTÓW ŚWIĘTYCH „IMMENSAE CARITATIS”
Z DNIA 29 STYCZNIA 1973 R.**

Treść: Wstęp. Treść dokumentu: Wprowadzenie. — 1. Szafarz nadzwyczajny komunii św. — 2. Dwukrotne przyjmowanie komunii św. w ciągu tego samego dnia. — 3 Post eucharystyczny dla chorych i starców — 4 Szacunek dla Najświętszego Sakramentu w wypadkach udzielania komunii św na rękę — Zakończenie.

Wstęp

Sakrament Eucharystii ujęty we wszystkich swoich aspektach — rzeczywistej i trwałej obecności Chrystusa, ofiary oraz pokarmu — stanowił zawsze przedmiot żywej troski Kościoła mającej na uwadze dobro duchowe wiernych. Eucharystia bowiem jest nie tylko ośrodkiem liturgii lecz również całego życia chrześcijańskiego¹. Nic więc dziwnego, że Sobór Watykański II, zwłaszcza w konstytucji o liturgii świętej oraz w konstytucji dogmatycznej o Kościele, przypomniał ważniejsze momenty nauki Kościoła o Tajemnicy Eucharystycznej podkreślając m. in. rolę tego sakramentu w życiu całego Kościoła i poszczególnych jego członków. Tych ostatnich zachęcił przy tym szczególnie do jak najpełniejszego uczestnictwa w owocach Eucharystii².

To pełne uczestnictwo wiernych w owocach Eucharystii wymaga ze strony Kościoła ciągłej rewizji odnośnej dyscypliny prawnej. Niektóre bowiem przepisy, przyjęte od dawna w praktyce kościelnej a usankcjonowane przez Kodeks Prawa Kanonicznego, wobec zmienionych warunków i okoliczności życia, mogą niekiedy stanowić — przynajmniej dla niektórych kategorii wiernych — niemałą

¹ Zob. Instrukcja Kongregacji Obrzędów *Eucharisticum mysterium* z 25 maja 1967 r., n. 1 — AAS 59 (1967) 539—573.

² Zob. konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, nn. 2, 41, 47 — AAS 56 (1964) 97—98, 111 i 113; Zob. konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, nn. 3, 7, 11, 26, 28, 50 — AAS 57 (1965) 6, 9 — 11, 15—16, 31—32, 33—36, 55—57; Zob. Vetri L., *La nuova disciplina*, Osservatore Romano, 1. IV. 1973, s. 1.

przeszkodę w realizacji postulowanej zasady pełnego uczestnictwa sakramentalnego. Stąd prawodawstwo kościelne ostatnich lat, a zwłaszcza posoborowe, stanowiąc praktyczny wyraz troski Kościoła o dobro wiernych, przejawia wyraźną tendencję do złagodzenia dyscypliny prawnej w zakresie korzystania z sakramentu Eucharystii. Należy przy tym zaznaczyć, że ukazujące się w tej dziedzinie coraz to nowe przepisy nacechowane są wyraźnie duchem pastoralnym, który tak dominująco zaznaczył się w obradach Soboru Watykańskiego II.

Wspomniana nowelizacja odnośnych norm kodeksowych, mająca ułatwić wiernym pełne uczestnictwo w Ofierze Eucharystycznej, dokonała się i nadal dokonuje w takich dziedzinach, jak: język używany w sprawowaniu mszy św. i komunii św., ryty i ceremonie, binacja i trynacja, czas oraz miejsce mszy św. i komunii św., szafarz komunii św., post eucharystyczny, komunie św. pod dwiema postaciami, komunie św. dla chorych, koncelebracja, wystawienie Najświętszego Sakramentu, dwukrotne przyjmowanie komunii św. tego samego dnia. Nowe normy modyfikują a niekiedy wręcz uchylają odnośne przepisy K.P.K. umożliwiając wiernym łatwiejszy, pełniejszy i owocniejszy udział w Eucharystii³.

Przejawem troski Kościoła o umożliwienie wiernym pełnego

³ Zob. dokumenty: konstytucja apostolska *Christus Dominus* z 6 stycznia 1953 r. — AAS 45 (1953) 15—24; motu proprio *Sacram communionem* z 19 marca 1957 r., — AAS 49 (1957) 177—178; motu proprio *Pastorale munus* z 30 listopada 1963 r. — AAS 56 (1964) 5—12; udzielenie *Attentis multarum* z 2 listopada 1964 r. — AAS 57 (1965) 186; dekret Kongregacji św. Oficjum w sprawie postu eucharystycznego kapłanów odpowiadających mszę św. z 10 stycznia 1964 r. — AAS 56 (1964) 212; dekret Kongregacji Obrzędów wprowadzający nową formułę przy udzielaniu komunii św. z 25 kwietnia 1964 r. — AAS 56 (1964) 337—338; dekret ogólny promulgujący obrzęd koncelebry i komunii św. pod dwiema postaciami z 5 marca 1965 r. — AAS 57 (1965) 410—412; notyfikacja Kongregacji Soboru zarządzająca zmianę w katechizmie Piusa X odnośnie postu eucharystycznego z 18 czerwca 1965 r. — AAS 57 (1965) 666; dekret Kongregacji Obrzędów o komunii św. w szpitalach z 14 lutego 1966 r. — AAS 58 (1966) 525—526; instrukcja Kongregacji Obrzędów *Eucharisticum mysterium*, j.w.; *Ordo Missae* z 6 kwietnia 1969 r., Typis Polyglottis Vaticanis 1969; Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego w sprawie odprawiania mszy św. dla specjalnych grup z 15 maja 1969 r. — AAS 61 (1969) 860—811; instrukcja Kongregacji Kultu Bożego *Memoriale Domini* z 29 maja 1969 r. — AAS 61 (1969) 541—545; instrukcja Kongregacji Kultu Bożego poszerzająca możliwość udzielania komunii św. pod dwiema postaciami z 29 czerwca 1970 r. — AAS 62 (1970) 664—667; Ponadto Stolica Apostolska wydała szereg dokumentów dla niektórych krajów, jak np. zezwolenie Kongregacji Obrzędów na udzielanie komunii św. podczas mszy św. poza czasem wyznaczonym na tę czynność z dnia 19 sierpnia 1961 r. (dla Polski). — Zob. Prawodawstwo Kościoła w Polsce 1961—1970 (oprac. ks. T. Pieronek), t. I, Warszawa 1971, s. 20—22.

uczestnictwa w Eucharystii jest opublikowana niedawno Instrukcja Kongregacji Sakramentów Świętych *Immensae caritatis* z dnia 29 stycznia 1973 r. o ułatwieniu przyjmowania komunii św. w pewnych okolicznościach. Weszła ona w życie z dniem ogłoszenia⁴.

Dokument dotyczy przede wszystkim udzielania i przyjmowania komunii św. Wiąże się jednak ściśle i ze mszą św., przyjmowanie bowiem komunii św. stanowi o pełnym uczestniczeniu w samej Ofierze Eucharystycznej, do czego zresztą wyraźnie nawiązują niektóre rozdziały tegoż dokumentu. Ten właśnie moment umożliwienia wiernym pełnego uczestniczenia we mszy św., jak również ułatwienia im częstszego przyjmowania komunii św. oraz pogłębienie pobożności eucharystycznej stanowią motywy wydania nowych przepisów⁵.

Instrukcja składa się ze wstępu oraz czterech rozdziałów, które regulują kolejno następujące kwestie: szafarz nadzwyczajny komunii św., dwukrotne przyjmowanie komunii św. w ciągu tego samego dnia, post eucharystyczny dla chorych i starców, szacunek dla Najświętszego Sakramentu w wypadkach udzielania komunii św. na rękę.

Treść dokumentu

Wprowadzenie

W krótkim wstępie omawianej Instrukcji podkreśla się rolę Eucharystii w życiu Kościoła, potrzebę coraz lepszego i głębszego poznania tej Tajemnicy, jak również stosowność pełniejszego w niej uczestniczenia.

Eucharystia jako centrum i ośrodek kultu chrześcijańskiego wymaga, by w nowych, zmienionych okolicznościach i warunkach życia, w możliwie jak największym stopniu udostępnić ją wiernym⁶. Te zmienione warunki i okoliczności życia współczesnego skłoniły niektóre Konferencje Biskupów do zabiegania u Stolicy Apostolskiej o wydanie odpowiednich norm prawnych, które by złagodziły dotychczasową dyscyplinę w tym względzie. Tym życzeniom i postulatam pasterzy Kościoła wychodzi właśnie naprzeciw nowa Instrukcja.

Ogłaszając dokument prawodawca wyraża nadzieję, że wierni — uczestnicząc pełniej i owocniej we mszy św. i komunii św. — będą mogli chętniej i skuteczniej oddać się Bogu, Kościołowi oraz poświęcić się dobru ludzkości⁷.

⁴ *Instructio de communione sacramentali quibusdam in adiunctis faciliore reddenda* — opublikowane w Osservatore Romano, 30. III. 1973 r.

⁵ Zob. V e t r i L., art. cyt., s. 1.

⁶ Instrukcja *Immensae caritatis* (skrót: Instr. Imm. car.), wstęp.

⁷ Tamże.

1. Szafarz nadzwyczajny komunii św.

Według K.P.K. szafarzem zwyczajnym komunii św. jest tylko kapłan, szafarzem zaś nadzwyczajnym — diakon mający zezwolenie ordynariusza miejsca lub proboszcza⁸.

Motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* z dnia 18 czerwca 1967 r. zalicza diakona do szafarzy zwyczajnych⁹. Dalszą modyfikację wprowadza do kan. 845 motu proprio *Ministeria quaedam* z 15 sierpnia 1972 r. ustanawiając akolitę szafarzem nadzwyczajnym komunii św.¹⁰

Instrukcja *Immensae caritatis* powiększa jeszcze znacznie krąg osób w rzędzie szafarzy nadzwyczajnych. Przemawiają za tym obecne warunki życia, zwłaszcza w niektórych regionach Kościoła, gdzie brak jest wystarczającej ilości kapłanów i diakonów¹¹. Istnieją poza tym szczególne okoliczności, które skłaniają do ustanowienia nowych szafarzy nadzwyczajnych komunii św. i to zarówno wówczas, gdy jest ona udzielana na mszy św., jak i poza nią. Gdy chodzi o udzielanie komunii św. podczas mszy św., taką okoliczność, w myśl Instrukcji, stanowi wielkie zgromadzenie wiernych lub szczególna trudność celebransa w samym rozdawaniu Ciała Pańskiego. Okolicznościami zaś utrudniającymi przyjmowanie komunii św. poza mszą św. są: znaczne odległości, gdy chodzi o zanoszenie Eucharystii do chorych, co ma szczególną wymowę przy wiatyku oraz duża ilość chorych, przebywających zwłaszcza w szpitalach i podobnych instytucjach, pragnących przyjąć komunię św.¹²

Chcąc zapobiec wspomnianym trudnościom Instrukcja stanowi, że szafarzem nadzwyczajnym komunii św. — poza akolitą — jest odąd odpowiednio przygotowana osoba, zakonna lub świecka, wyznaczona wyraźnie do takiej funkcji przez ordynariusza miejsca lub upoważnionego przezeń kapłana¹³.

Władza wybierania odpowiedniej osoby i powierzania jej funkcji szafarza nadzwyczajnego komunii św. należy do ordynariusza miejsca. Ponieważ dokument mówi ogólnie o ordynariuszu miejsca a nie np. o biskupie rezydencjalnym, nie ma przeto wątpliwości, że chodzi tu o wszystkie osoby wymienione w kan. 198 K.P.K., a więc także o wikariusza generalnego.

Wypada zauważyć, iż dotąd jedynie Stolica Apostolska mogła upoważniać osoby nie posiadające wyższych święceń do udzielania

⁸ kan. 845 § i § 2 K.P.K.

⁹ n. V, 22, 3 — AAS 59 (1967) 702.

¹⁰ n. VI — AAS 64 (1972) 532.

¹¹ *Vetri L.*, art. cyt., s. 2.

¹² Instr. *Imm. car.*, I.

¹³ Tamże.

komunii św. W ostatnich latach faktycznie udzielała takich zezwoleń dla niektórych krajów, gdzie zachodziła tego potrzeba. Nowością Instrukcji jest to, że także ordynariusz miejsca staje się kompetentnym do udzielania tego rodzaju zezwoleń¹⁴.

Kandydat, któremu ordynariusz miejsca powierza udzielanie komunii św. musi być wybrany imiennie¹⁵. Nie wystarczy więc wybór ogólny, jak np. udzielenie tego uprawnienia wszystkim katechetom, organistom itp. Przy wyborze ordynariusz miejsca winien uwzględnić pewną kolejność, która jednak może być zmieniona według jego roztropnego uznania. Kolejność ta, oznaczająca pierwszeństwo przy wyborze, jest następująca: lektor, alumn wyższego seminarium duchownego, zakonnik, zakonnica, katecheta zwykły wierny: mężczyzna lub kobieta¹⁶.

Dokument nie wspomina o wymogach, jakim winni odpowiadać: lektor, alumn seminarium duchownego, zakonnik, zakonnica i katecheta, gdy mają być wyznaczeni szafarzami. Wynika to z pewnością stąd, iż osoby te, już z racji swojego stanu życia czy wykonywanej funkcji, winny odpowiadać określonym wymogom dotyczącym ich religijnego zaangażowania. Jedynie więc w odniesieniu do zwykłego wiernego (*christifidelis*) jako kandydata na szafarza komunii św. Instrukcja przepisuje pewne kwalifikacje i warunki. I tak, wierny taki — zarówno mężczyzna, jak i kobieta — winien być dobrze pouczony o swoich zadaniach, odznaczać się życiem chrześcijańskim, wiarą i dobrymi obyczajami¹⁷. Jako zaś już ustanowiony szafarz powinien żywić w sobie poczucie własnej niegodności w stosunku do powierzonych sobie funkcji oraz pielegnować w życiu religijnym pobożność eucharystyczną. Ponadto zobowiązany jest do przykładu pobożności i czci dla Najświętszego Sakramentu w stosunku do innych wiernych¹⁸.

Tak więc ordynariusz miejsca może upoważnić do udzielania komunii św. jedynie osobę tego godną, wyróżniającą się wiarą, pobożnością i obyczajami. Dokument, chcąc uchylić ewentualną zbyt dużą łagodność władzy kościelnej w dopuszczaniu wiernych do wspomnianej funkcji przestrzega, by nie wyznaczać tych, których wybór mógłby wzbudzić zdziwienie wiernych¹⁹.

Wymienione osoby mogą być zasadniczo upoważnione do udzie-

¹⁴ Zob. *Vetri*, art. cyt., s. 2.

¹⁵ *Instr. Imm. car.*, I, 2.

¹⁶ Tamże I, 4. Dokument nie wspomina o osobach duchownych, gdyż w myśl motu proprio *Ministeria quaedam*, n. 9, do stanu duchownego włącza dopiero diakonat, zaś diakon jest zwyczajnym szafarzem komunii św.

¹⁷ *Instr. Imm. car.*, I, 6; *Vetri L.*, art. cyt., s. 2.

¹⁸ *Instr. Imm. car.*, I 6.

¹⁹ Tamże.

lania komunii św. tylko bądź to do poszczególnych wypadków — *a d a c t u m* bądź to na pewien ściśle określony czas — *a d t e m p u s*. Udzielenie przez ordynariusza miejsca takiego zezwolenia na stałe jest możliwe jedynie w wypadkach prawdziwej konieczności²⁰. Prawodawcę cechuje tu, jak widać, pewna ostrożność, poddyktowana — wydaje się — dwoma względami: troską o dopuszczenie do funkcji szafarzy Eucharystii osób najgodniejszych oraz okolicznością, że chodzi tu o rzecz nową i w jakimś sensie niecodzienną.

Upoważnieni przez ordynariusza miejsca szafarze nadzwyczajni mogą udzielać komunii św. sobie samym oraz innym wiernym. Upoważnienie to obejmuje ponadto prawo zanoszenia komunii św. chorym²¹.

W tych wszystkich jednak wypadkach udzielone upoważnienie zostaje ograniczone określonymi warunkami, dotyczącymi pewnych okoliczności. Instrukcja bowiem stanowi, iż szafarz nadzwyczajny, ustanowiony przez ordynariusza miejsca, może udzielać komunii św. tylko wówczas, gdy: a) brak jest szafarzy zwyczajnych lub szafarza nadzwyczajnego pierwszorzędnego tj. akolity, b) wymienieni wyżej szafarze wprawdzie są, lecz znajdują przeszkodę w udzielaniu komunii św. z uwagi na wykonywane w tym czasie inne funkcje duszpasterskie albo z uwagi na chorobę lub podeszły wiek, c) wierni pragnący przystąpić do komunii św. są w takiej liczbie, że celebracja mszy św. lub udzielanie komunii św. zbyt długo by się przedłużały²². Tylko w wypadku zaistnienia jednej z wymienionych okoliczności szafarz nadzwyczajny może korzystać z udzielonego mu zezwolenia. Należy sądzić, iż pierwsza z nich będzie zachodzić najczęściej w krajach misyjnych lub bardzo ubogich w powołania kapłańskie, dwie zaś ostatnie — także w innych krajach.

Wyznaczanie osoby szafarza nadzwyczajnego komunii św., należącej przede wszystkim do ordynariusza miejsca może być przez niego powierzane poszczególnym kapłanom wykonującym funkcje duszpasterskie. Upoważniony w ten sposób kapłan może wybrać zdatną osobę i zlecić jej udzielanie komunii św. w wypadkach prawdziwej konieczności. Takie jednak upoważnienie dane przez kapłana nie może być nigdy udzielone na stałe ani nawet *a d t e m p u s*, lecz jedynie *a d a c t u m*, a więc do poszczególnych wypadków. Dokument wspomina wyraźnie o kapłanach upoważnionych przez ordynariusza miejsca²³. Kapłan więc nieupoważniony, nawet w wypadkach konieczności, nie może nikomu powierzać funk-

²⁰ Tamże I, 1.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

cji udzielania komunii św. Takie zlecenie byłoby z pewnością nieważne.

Osoba wyznaczona na szafarza przez upoważnionego kapłana winna odpowiadać tym samym wymogom, o których była mowa wyżej²⁴.

Należy zauważyć, że Instrukcja, mówiąc o wyznaczaniu szafarza przez kapłana upoważnionego, nie precyzuje warunków i okoliczności, w których tenże szafarz może korzystać ze swoich uprawnień ograniczając się tylko do stwierdzenia, że chodzi o wypadki prawdziwej konieczności (*vera e necessitate*)²⁵. Należy jednak przypuszczać, że w tym właśnie określeniu *vera necessitas* zamykają się warunki, jakie przypisane są wyraźnie przy analogicznych zezwoleniach udzielanych przez ordynariusza miejsca, a więc: brak szafarza zwyczajnych lub akolity, spełnianie przez nich innych funkcji duszpasterskich, ich choroba lub podeszły wiek, duża liczba komunikujących.

Swoje uprawnienia dotyczące wyboru i wyznaczania szafarzy nadzwyczajnych komunii św. ordynariusz miejsca może delegować biskupom pomocniczym, wikariuszom biskupom oraz delegatom biskupim²⁶. Wynika stąd, że delegowani współpracownicy biskupa mogą wówczas zarówno sami wyznaczać szafarzy nadzwyczajnych, jak również zezwalać na to poszczególnym kapłanom pełniącym funkcje duszpasterskie. Omawiany przepis Instrukcji o możliwości delegowania przez ordynariuszów miejsca władzy wyznaczania szafarzy nadzwyczajnych komunii św. potwierdza ubocznie to, że chodzi tu o ich władzę zwyczajną. Wynika to zresztą już z samej natury i charakteru omawianych uprawnień.

Osobny punkt poświęca dokument *Immensae caritatis* sprawie wyznaczania szafarzy nadzwyczajnych przy udzielaniu komunii św. w kaplicach wspólnot zakonnych: zarówno męskich, jak i żeńskich. W tego rodzaju kaplicach, prawo udzielania komunii św. w jednej z trzech okoliczności wyżej wymienionych (a, b, c), ordynariusz miejsca może powierzyć przełożonemu nie mającemu wyższych święceń lub przełożonej albo ich zastępcom²⁷. Z kontekstu dokumentu wynika, że chodzi tu o przełożonych lokalnych, tym bardziej więc podmiotem upoważnienia mogą być przełożeni wyżsi. Upoważnieni przełożeni mogą udzielać komunii św. zarówno sobie, jak i wszystkim obecnym w kaplicy. Mogą także znosić ją cho-rym przebywającym w obrębie domu zakonnego²⁸. Nie trzeba

²³ Tamże, I, 2.

²⁴ Tamże, I, 6.

²⁵ Tamże, I, 2.

²⁶ Tamże, I, 3.

²⁷ Tamże, I, 5.

²⁸ Zob. *Vetri L.*, art. cyt. s. 2.

wyjaśniać, że przepis omawianego punktu znajdzie zastosowanie przede wszystkim w zakonach laickich.

Jeśli pozwala na to czas, wypada, żeby osoby wybrane przez ordynariusza lub upoważnionego kapłana na szafarzy komunii św. otrzymały swój urząd według specjalnego rytu ustanowionego przez Kongregację Kultu Bożego, załączonego do samej Instrukcji²⁹. Przewidziany jest odrębny ryt przy zezwoleniach udzielanych na stałe lub na określony czas oraz odrębny, dotyczący zezwoleń *ad actum*. Należy zauważyć, iż zarówno sama Instrukcja, jak i rubryki wspomnianego obrzędu nie nakazują takiego uroczystego powierzenia urzędu szafarza nadzwyczajnego komunii św. wzmiankując jedynie o jego stosowności³⁰.

Ustanowiony szafarz Eucharystii zobowiązany jest podczas wykonywania swej funkcji do przestrzegania przepisów liturgicznych przewidzianych przy udzielaniu komunii św.³¹

W zakończeniu omawianego rozdziału prawodawca kościelny stwierdza, że nowe przepisy zostają wydane *jedynie* (podkreślenie autora) z uwagi na dobro duchowe wiernych i tylko na wypadki prawdziwej konieczności³². Zaznacza się w tym wyraźnie pastoralny aspekt samego dokumentu, tak zresztą często akcentowany na innych jego miejscach.

Wyznaczanie szafarzy nadzwyczajnych dla udzielania komunii św. pozostaje zawsze czymś nadzwyczajnym i niecodziennym. Tak właśnie ocenia tę rzecz sam prawodawca. W związku z tym przypomina on kapłanom jako wyczajnym szafarzom Eucharystii, iż nowe przepisy nie zwalniają ich od obowiązku udzielania komunii św. proszącym o to wiernym, a zwłaszcza od zanoszenia Ciała Pańskiego chorem³³.

²⁹ *Ritus apparatus a Sacra Congregatione pro Cultu Divino*, obejmuje cztery rozdziały: I. I. Ritus ad deputandum ministrum extraordinarium Sacrae Communionis distribuendae; A) Ritus intra Missam; b) Ritus extra Missam; II. Ritus ad deputandum ministrum Sacrae Communionis ad actum distribuendae; III. De ritu servando a ministro extraordinario in Sacra Communione distribuenda; IV. Textus varii in ritu extra Missam adhibendi, *Osservatore Romano*, 30. III. 1973 r., s. 1—2.

³⁰ „Persona idonea ad s. Communionem administrandam ab Ordinario loci nominata selecta, et persona, de qua sub n. II, a sacerdote facultate habente deputata, expedit, si tempus adest ut mandatum accipiant iuxta ritum...” — Instr. *Imm. car.*, I, 6; „Personam, quae ad s. Communionem ministrandam peculiaribus in adiunctis deputatur ab Ordinario loci vel ab eius delegato mandatum accipere expedit iuxta ritum...” — *Ritus apparatus*, j.w., I.

³¹ *Ritus apparatus* j.w., III.

³² Instr. *Imm. car.*, I.

³³ Tamże, I (zakończ.).

2. Dwukrotne przyjmowanie komunii św. w ciągu tego samego dnia

Kan. 857 K.P.K. stanowi, iż nikt nie może przyjmować komunii św. dwa razy w ciągu tego samego dnia z wyjątkiem wiatyku oraz konieczności zabezpieczenia Najświętszego Sakramentu przed zniewagą³⁴.

Instrukcja Kongregacji Obrzędów *Eucharisticum mysterium* z 25 maja 1967 r., wnosząc zmiany do cytowanego wyżej kanonu zezwala nadto na powtórny komunię św. w następujących wypadkach: we mszy św. sobotniej lub w wigilię święta nakazanego, jeśli — za zgodą Stolicy Apostolskiej — przez udział w takiej mszy św. zadośćuczyni się obowiązкови uczestniczenia niedzielnego lub świątecznego, w dniu Bożego Narodzenia oraz w dniu Wielkanocy, jeśli ktoś przyjął już komunię św. w sobotę czy w wigilię święta nakazanego rano, a po północy podczas mszy św. pasterskiej lub podczas liturgii Wigilii Paschalnej³⁵. Zaś Instrukcja tejże Kongregacji Obrzędów „Tres abhinc annos” z 4 maja 1967 r. zezwala przyjąć komunię św. podczas mszy św. Wieczery Pańskiej w Wielki Czwartek tym wiernym, którzy komunikowali już tego samego dnia podczas mszy św. poświęcenia oleju Krzyża św.³⁶

Instrukcja *Immensae caritatis* powiększa znacznie liczbę wypadków, w których dopuszcza się dwukrotne przystąpienie do komunii św. w ciągu tego samego dnia. Jednocześnie dokument przypomina jednak, iż nadal obowiązuje panująca od wieków w zwyczaju, praktyce Kościoła oraz kanonistyce zasada, że wiernym wolno jest tylko raz w ciągu tego samego dnia przystąpić do Stołu Pańskiego. Zasada ta pozostaje nadal niezmienna w tym sensie, że nie może być uchylona i dopuszczać wyjątków z samego tylko motywu pobożności wiernych³⁷. Skuteczność bowiem Eucharystii w życiu chrześcijanina nie zależy od ilości komunii św. przyjmowanych w tym samym dniu, lecz od dyspozycji wiernego w samym jej przyjmowaniu, a następnie ubogacaniu nią codziennej pracy apostołskiej³⁸.

Dopuszczając szerzej dwukrotne przyjmowanie Eucharystii w ciągu dnia Instrukcja, idąc zresztą po myśli dokumentu *Eucharisticum mysterium*, wskazuje na inne tego motywy. Są nimi mianowicie szczególne okoliczności, gdy wierni, którzy w danym dniu przyjęli już komunię św. lub kapłani, którzy już odprawili mszę św., uczestniczą następnie — w tym samym dniu — w jakiejś drugiej

³⁴ Por. kan. 858 § 1 i kan. 864 § 2 K.P.K.

³⁵ n. 28 — AAS, j.w.

³⁶ n. 14 — AAS 59 (1967) 445; Zob. Instrukcja Kongregacji Obrzędów *Inter Oecumenici* z 26 września 1964 r., n. 60 — AAS 56 (1964) 891.

³⁷ Instr. *Imm. car.*, II.

³⁸ Zob. tamże; Por. Vetri L., art. cyt. s. 2.

mszy św. mającej charakter wspólnotowy. W takich to właśnie wypadkach, dla podkreślenia pełnego uczestnictwa w tego rodzaju celebracjach, dopuszczalne jest powtórne przystąpienie do komunii św.³⁹ Zwraca się więc tu uwagę na pełne uczestniczenie w ofierze mszy św., co zostało podkreślone „jak to już wspomniano, w samym wstępie omawianej Instrukcji.

Powtórne przyjęcie komunii św. w tym samym dniu dotyczy nie tylko wiernych, lecz także kapłanów, którzy odprawiali już mszę św. a uczestniczą we mszy św. o charakterze wspólnotowym. Nie chodzi tu jednak o binację mszy św., lecz o przystąpienie przez kapłana do komunii św., przez co ma się ujawnić jego pełne uczestnictwo w ofierze mszalnej. Dobrze się stało, że prawodawca uwzględnił także kapłanów przy nowelizacji omawianej dziedziny przepisów. Zdarza się bowiem dość często, że także oni uczestniczą we mszach św. o charakterze wspólnotowym, jak np. podczas udzielania bierzmowania, święceń itp.⁴⁰

Instrukcja wymienia następujące okoliczności, w których zarówno wierni, jak i kapłani, mogą przystąpić do komunii św. pomimo, iż w tym samym dniu przyjmowali już komunię św. lub — gdy chodzi o kapłanów — celebrowali mszę św.:

1. msze św. rytualne, podczas których udziela się sakramentów św.: chrztu, bierzmowania, namaszczenia chorych, święceń, małżeństwa oraz we mszy św., podczas której ma miejsce uroczystość pierwszej komunii św.⁴¹,

2. msze św. związane z konsekracją kościoła lub ołtarza ⁴²,

3. msze św., podczas których ma miejsce profesja zakonna lub nadanie misji kanonicznej ⁴³,

4. następujące msze św. żałobne: pogrzebowa, po otrzymaniu wiadomości o śmierci, podczas definitywnego pogrzebania, w pierwszą rocznicę śmierci ⁴⁴,

5. msza św. główna odprawiana w kościele katedralnym lub parafialnym w uroczystość Bożego Ciała lub w dniu wizytacji pasterskiej ⁴⁵,

6. msza św. odprawiana przez wyższego przełożonego zakonnego z okazji wizytacji kanonicznej lub podczas szczególnych zebrań lub kapituł zakonnych ⁴⁶,

³⁹ Instr. *Imm. car.*, II; Zob. Instrukcja *Eucharisticum mysterium* n. 3 a i n. 31.

⁴⁰ Zob. *Vetri L.*, art. cyt., s. 2.

⁴¹ Instr. *Imm. car.*, II. 1.

⁴² Tamże II, 2.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże, II, 3.

⁴⁵ Tamże, II, 4.

⁴⁶ Tamże.

7. msza św. główna podczas kongresu eucharystycznego lub maryjnego: międzynarodowego, krajowego, regionalnego i diecezjalnego⁴⁷,

8. msza św. główna większego zgromadzenia, pielgrzymki oraz odprawiana z okazji ogłoszenia słowa Bożego dla ludu⁴⁸,

9. podczas udzielania wiatyku komunii św. mogą przyjąć również członkowie rodziny i przyjaciele chorego, obecni podczas obrzędu⁴⁹.

Wymienione okoliczności dotyczą, jak widać, mszy św. mających charakter wspólnotowy, związanych z udzielaniem sakramentów świętych, niektórych sakramentaliów lub z odbywaniem szczególnych spotkań pewnych społeczności. W jednym tylko — ostatnim — z wymienionych wypadków nie mówi się wyraźnie o mszy św. Prawodawca zezwala mianowicie na przyjęcie komunii św. członkom rodziny i przyjaciółom chorego podczas udzielania temu ostatniemu wiatyku, co ma miejsce z reguły poza mszą św. Aczkolwiek dzieje się to poza mszą św., to jednak chodzi tu o zaznaczenie pełnego uczestnictwa obecnych podczas sprawowania tego obrzędu w samej celebracji eucharystycznej mającej i w tym wypadku charakter na wskroś wspólnotowy.

Ponadto Instrukcja upoważnia ordynariusza miejsca do udzielania — w poszczególnych wypadkach — zezwolenia na ponowne przyjęcie komunii św. w tym samym dniu, gdy przemawiają za tym szczególne okoliczności, w których — ich zdaniem — będzie to w pełni usprawiedliwione i zgodne z normami samego dokumentu⁵⁰ Taką okolicznością może być, wydaje się, jakaś szczególna uroczystość mająca jednak charakter wspólnotowy, np. msza św. odprawiana z racji jubileuszu kapłańskiego, liturgicznego objęcia parafii przez nowomianowanego proboszcza itp.

Nie wolno nikomu przyjmować trzykrotnie komunii św. tego samego dnia, nawet wówczas, gdyby chodziło o uczestniczenie w kilku kolejnych celebracjach wspólnotowych. Jedynie upoważniony do trynacji mszy św. kapłan stanowi pod tym względem zrozumiały wyjątek⁵¹.

3. Post eucharystyczny dla chorych i starców

Post eucharystyczny pozostawał zawsze szczególnym znakiem czci i szacunku dla Najświętszego Sakramentu. Stąd w praktyce i dy-

⁴⁷ Tamże, II, 5.

⁴⁸ Tamże, II, 6. Wyrażenie dokumentu „*praedicatio quae dicitur popularis*” tłumaczę jako przepowiadanie słowa Bożego do ludu. Chodzi tu zapewne przede wszystkim o rekolekcje.

⁴⁹ Tamże, II, 7.

⁵⁰ Tamże, II, 8.

⁵¹ Zob. *Vetri* L.. art. cyt. s. 2.

scyplinie kościelnej obwarowany był do niedawna dość surowymi normami prawnymi. Wyrazem tej surowości był przepis kan. 858 K.P.K. nakazujący zachowanie postu eucharystycznego już od północy. W ostatnich latach, z uwagi na zmieniające się warunki życia, dokonana się i na tym odcinku znaczna ewolucja idąca w kierunku zdecydowanego złagodzenia norm. Z cytowanego wyżej kanonu 858 aktualną pozostała jedynie część pierwsza paragrafu pierwszego, stanowiąca, iż podczas przyjmowania wiatyku nie obowiązuje post eucharystyczny⁵².

Wyraźne złagodzenie norm kodeksowych o poście eucharystycznym przyniosło motu proprio Piusa XII *Sacram communionem* z 19 marca 1957 r.⁵³ Jakkolwiek od ogłoszenia tego dokumentu pojawiły się już dalsze zmiany, to jednak jego postanowienia odnoszące się do postu eucharystycznego dla chorych są nadal aktualne i obowiązujące. Stwierdza to wyraźnie nowa Instrukcja *Immensae caritatis*. Przypomina mianowicie, iż zgodnie z wyżej wymienionym motu proprio Piusa XII, chorzy, nawet nie obłożnie, mogą przyjmować przed komunią św. — bez żadnych ograniczeń w czasie — wszelkiego rodzaju lekarstwa, tak płynne, jak i stałe oraz wszelkie napoje niealkoholowe⁵⁴.

Gdy chodzi o inne osoby, a więc nie o chorych, motu proprio „*Sacram communionem*” skróciło czas postu eucharystycznego do trzech godzin w odniesieniu do pokarmów stałych i napojów niealkoholowych⁵⁵. Przepis ten został następnie uchylony przez papieża Pawła VI dokumentem *Attentis multarum* z 21 listopada 1964 r., ogłoszonym tego samego dnia podczas trzeciej sesji Soboru Watykańskiego II⁵⁶. Dokument ten bowiem zredukował post eucharystyczny przed przyjęciem komunii św., tak dla wiernych, jak i dla kapłanów, do jednej godziny w odniesieniu zarówno do pokarmów stałych, jak i napojów, nawet alkoholowych⁵⁷.

Tak znacznie złagodzone normy prawne stanowią niekiedy nadal trudności w ich zachowaniu jeśli chodzi o chorych, zwłaszcza przebywających w szpitalach oraz osoby w podeszłym wieku. O tego rodzaju trudnościach informowały w ostatnich czasach Stolicę Apostolską niektóre Konferencje Biskupów. Chodziło zwłaszcza o szczególne trudności w zachowaniu postu eucharystycznego przez chorych przebywających w szpitalach. Często bowiem warunki szpitalne, połączone z pewnym rygiorem regulaminowym, obejmującym m. in. godziny posiłków, a także różne godziny udzielania

⁵² Zob. Instr. *Imm. car.*, III (wstęp).

⁵³ n. 4 — AAS, j.w.

⁵⁴ Instr. *Imm. car.*, III (wstęp); Zob. m.p. *Pastorale munus*, n. 3.

⁵⁵ n. 2 — AAS, j.w.

⁵⁶ j.w.

⁵⁷ j.w.

komunii św. przez kapelanów szpitali, uniemożliwiają chorym przyjęcie Eucharystii. Również personel szpitalny napotyka nierzadko na podobne trudności nie zawsze mogące przyjmować komunię św. poza godzinami pracy szpitalnej⁵⁸.

Stolica Apostolska, uwzględniając zasygnalizowane jej trudności, kierując się przy tym i tutaj względami dotyczącymi dobra duchowego wiernych, wprowadza w Instrukcji „Immensae caritatis” dalsze złagodzenie przepisów. Czyni to w odniesieniu do osób chorych oraz w podeszłym wieku: tak wiernych, jak i kapłanów.

Dokument redukuje czas postu eucharystycznego do kwadransa przed przyjęciem komunii św., gdy chodzi o pokarmy stałe oraz napoje alkoholowe, dla następujących kategorii osób:

1. chorych, nawet nieobłożnie, przebywających w szpitalach lub w domach;
2. osób w podeszłym wieku nie wychodzących z domu lub przebywających w przytułkach;
3. kapłanów chorych, nawet nieobłożnie oraz kapłanów w podeszłym wieku, którzy pragną odprawić mszę św. lub przyjąć komunię św.;
4. opiekujących się chorymi lub starcami oraz członków rodziny tychże chorych i starców pragnących wraz z nimi przyjąć komunię św., ilekroć nie mogą bez trudności zachować przepisane go postu eucharystycznego jednej godziny⁵⁹.

Przedstawione normy wspominają o poście eucharystycznym dla wymienionych kategorii osób jedynie, gdy chodzi o pokarmy stałe i napoje alkoholowe. Nie było zaś potrzeby wspominać o napojach niealkoholowych, gdyż cytowane motu proprio Piusa XII *Sacram communionem* pozwala chorym, nawet nieobłożnie, na ich używanie przed komunią św. bez żadnych ograniczeń czasowych, podobnie jak w odniesieniu do lekarstw⁶⁰.

Złagodzenie postu eucharystycznego dla osób chorych lub będących w podeszłym wieku wskazuje na troskę o uchylenie spotykanych często trudności w korzystaniu przez te osoby z komunii św. Znamienne jest również zaliczenie do kategorii osób, do których odnoszą się wspomniane złagodzenia, personelu szpitali i przytułków oraz członków rodziny chorych i starców. Wspomniane jednak osoby tylko wówczas mogą korzystać z nowych przepisów, gdy pragną przyjąć komunię św. — w szpitalu, w przytułku czy w domu — wraz z chorym lub starcem.

Ważnym momentem ujawniającym charakter pastoralny Instrukcji jest określenie przez nią postu eucharystycznego jako okresu

⁵⁸ V e t r i L., art. cyt., s. 2.

⁵⁹ Instr. *Imm car.*, III, 1—4.

⁶⁰ n. 4 — AAS j.w.

milczenia, skupienia i refleksji przed przyjęciem Ciała Pańskiego. Prawodawca uznał, że okres ten, zredukowany do kwadransa dla szczególnych racji duszpasterskich, pozostanie jednak dla chorych i starców wystarczającym znakiem ich czci i szacunku wobec Najświętszego Sakramentu⁶¹.

4. Szacunek dla Najświętszego Sakramentu w wypadku udzielania komunii św. na rękę

Kongregacja Kultu Bożego wydała w dniu 29 maja 1969 r. Instrukcję *Memoriale Domini* o sposobie udzielania komunii św.⁶² Dokument, powołując się na wielowiekową tradycję kościelną będącą wyrazem szacunku dla Najświętszego Sakramentu, poleca zachować przyjęty powszechnie sposób udzielania komunii św. na język wiernego⁶³. Jednak niektóre Konferencje Episkopatu a także poszczególni biskupi zaczęli się zwracać w ostatnich latach do Stolicy Apostolskiej o zezwolenie na udzielanie komunii św. przez położenie chleba konsekrowanego na rękę wiernego. Ojciec święty polecił wówczas, aby poszczególni biskupi Kościoła Łacińskiego wypowiedzieli się na temat stosowności tego rodzaju sposobu przyjmowania komunii św.⁶⁴. Znaczna część pasterzy Kościoła wypowiedziała się negatywnie pragnąc pozostać przy sposobie tradycyjnym. W związku z tym ojciec święty nie uważał za wskazaną zmianę tej praktyki⁶⁵. W tych zaś krajach, w których wszedł już wcześniej w użycie zwyczaj udzielania komunii św. na rękę, Stolica Apostolska powierzyła ocenę tej praktyki miejscowym biskupom. Ostrzegając jednak przed niebezpieczeństwem braku szacunku dla Eucharystii i błędnych opinii na temat tej Tajemnicy⁶⁶.

Instrukcja *Immensae caritatis* stwierdza, że niektóre Konferencje Biskupów otrzymały aprobatę na kontynuowanie lub wprowadzenie w swoich krajach praktyki udzielania komunii św. na rękę, zgodnie z przepisami dokumentu *Memoriale Domini*, który zachowuje nadal swoją moc obowiązującą⁶⁷. Do tych właśnie krajów odnosi się w głównej mierze Instrukcja *Immensae caritatis* o komunii św.

W Instrukcji zwraca się uwagę na uniknięcie ewentualnych niebezpieczeństw związanych z udzielaniem komunii św. na rękę. I tak podkreśla się przede wszystkim troskę o partykuły hostii konsekrowanej udzielanej wiernemu na rękę. Troska ta winna cechować

⁶¹ Instr. *Imm. car.*, III (wstęp).

⁶² AAS, j.w.

⁶³ AAS, j.w., s. 543.

⁶⁴ Tamże, s. 544.

⁶⁵ Tamże, s. 544—545.

⁶⁶ Tamże, s. 545.

⁶⁷ Instr. *Imm. car.*, IV, przypisek 11.

zarówno szafarza udzielającego komunii św., jak i samego komunikującego⁶⁸. Poza tym dokument poleca, by tam, gdzie — zgodnie z przepisami prawa — ma miejsce wspomniany wyżej sposób przyjmowania komunii św., stosowano wobec wiernych katechezę na temat nauki katolickiej o Eucharystii. Katecheza winna uwzględniać dwa momenty: rzeczywistą i trwałą obecność Chrystusa pod postaciami eucharystycznymi oraz należyty szacunek wobec Najświętszego Sakramentu⁶⁹. Zwrócenie uwagi na odpowiednią formację teologiczną wiernych w zakresie sakramentu Eucharystii ma ich uchronić od możliwych niebezpieczeństw nieuszanowania postaci świętych w przypadkach udzielania komunii św. na rękę.

W zakończeniu dokumentu podaje się uwagi natury duszpasterskiej, dotyczące należytej czci dla Najświętszego Sakramentu oraz kształtowania u wiernych pobożności eucharystycznej. Wiernym należy przypominać, że pod postaciami sakramentalnymi obecny jest Chrystus, któremu należy oddawać boski kult uwielbienia (*cultus Iatriae*) oraz adoracji. W związku z tym należy ich także przestrzegać, by nie zaniedbywali odprawiania stosownego dziękczynienia po przyjęciu komunii św. Winno ono odpowiadać możliwościom, stanowi życia i zajęciom poszczególnych wiernych. W katechezie eucharystycznej przeznaczonej dla wszystkich wiernych należy wskazywać na dobra i owoce komunii św. płynące zarówno dla poszczególnych osób, jak i dla całej społeczności.

Ostatecznym celem pełnego uczestnictwa eucharystycznego ma być pogłębiona i żywa łączność z Chrystusem⁷⁰.

Zakończenie

Omówiony dokument *Immensae caritatis*, podyktowany troską Kościoła o umożliwienie wiernym pełniejszego uczestnictwa w owocach Eucharystii, stanowi dowód, że kościelna norma prawa podlega ewolucji. W myśl zasady „salus animarum suprema lex” oraz zasady „finis legis Christus” prawodawca ułatwia wiernym korzystanie ze środków uświęcenia, wśród których poczesne miejsce przynależy komunii św. W tym właśnie złagodzeniu dyscypliny prawnej dla osiągnięcia wspomnianego celu przejawia się pastoralny charakter samego dokumentu.

⁶⁸ Tamże, IV.

⁶⁹ Tamże; Por. Instr. *Memoriale Domini*, AAS, j.w., s. 545; Por. Instr. *Eucharisticum mysterium*, AAS, j.w., n. 9, s. 547; Por. konst. sob. *Sacrosanctum concilium*, n. 7, AAS, j.w., s. 100—101.

⁷⁰ Instr. *Imm. car.*, (zakonczenie); Zob. przemówienie Pawła VI do członków Rady Eucharystycznej — AAS 64 (1972) 287.

Trzy pierwsze rozdziały Instrukcji wnoszą znaczne zmiany do K.P.K. nowelizując kolejno kanony: 845, 857 i 858, rozdział ostatni porusza sprawę Kodeksowi nieznaną. Należy przypuszczać, iż odnośne normy prawne Instrukcji zostaną uwzględnione w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego.

SUMMARIUM

In hac dissertatione tractatur de recentibus normis S. Congregationis de Disciplina Sacramentorum Instructione „Immensae caritatis” diei 29 Ianuarii 1973 an. praescriptis.

Nova temporum adiuncta postulant ampliorem aditum fidelium ad Eucharistiam quae est centrum cultus christiani et vitae totius Ecclesiae. Quapropter novae normae quae bonum spirituale fidelium prae oculis habent, Communionem sacramentalem in quibusdam adiunctis faciliorem reddunt. Haec cura legislatoris de bono spirituali christifidelium de caractere pastoralis ipsius documenti testimonium praebet.

Instructio „Immensae caritatis” sequentes praescripsit normae: 1) De ministris extraordinariis s. Communionis distribuendae; 2) De ampliore facultate bis eadem die communicandi; 3) De ieiunii eucharistici mitigatione pro infirmis et senibus; 4) De pietate ac reverentia erga S. mum Sacramentum quoties Panis eucharisticus in fidelis manu deponitur.

Mitigatio discipline ecclesiasticae his normis introducta permittit ut fructus Sacrificii Missae copiusius a fidelibus participetur.